

Vier Russen in Volthe, deel-2

Inleiding

In deel-1 heb ik een inleiding gegeven op onderstaande foto. Het gaat hier om een eenheid van de Nederlandse Binnenlandse Strijdkrachten actief in het laatste deel van de WOII en rond de bevrijding van 1945. De meeste leden zijn afkomstig uit de regio Rossums-Volthe. Enkelen zijn afkomstig uit De Lutte, Oldenzaal, Almelo en Rotterdam. Ik had hierover een gesprek met Marcel Kortebout van der Sluys, 88 jaar oud en in 2015 de enige die nog van deze groep in leven is. Dit gesprek vinden we ook terug in deel -1.

De eenheid Nederlandse Binnenlandse Strijdkrachten afdeling Rossum-Volthe

Wie staan er op de foto.

Onderste rij (nr. 1-5): Hein Roesthuis, Johan Morsink, Rus Jacob, Jaap Heshof, Jan van Benthem.

De rij daar boven (nr. 6-11): Rus Grote Iwan, Bernard Deterink, Gerard J. Olthof, Rus Boris, Marcel Kortebout van der Sluys, Rus Kleine Iwan.

Rij kort daarachter (nr. 12-20): Bertus van Haasteren, Egbert ten Cate, Gerrit, J.W. Olthof, Herman Hutten, Hendrik Racer Palthe, Harm Sanderman, Bernard Oude Sanderink, Herman Olthof, Hein Oude Engberink.

Bovenste rij (nr. 21-26): Gerrit Stegge, Jan Cleyndert, Herman Blokhuis, Hein Morsink, Jan Bosch, Gerard, A.J. Veldhuis. Op de foto ontbreekt Jan Hutten.

Maar waar komen nu die vier Russische jongens vandaan?

Zij worden in het overzicht aangeduid met Jacob (3), grote Iwan (6), Boris (9) en kleine Iwan (11). Om hier een antwoord op te geven had ik als eerste een gesprek met Hans Racer Palthe.

Hans Racer Palthe

Per toeval kwam ik op de avond van de 5^e mei 2015, tijdens de 70 jarige herdenking van de bevrijding in Rossum, in gesprek met Hans Racer Palthe. Hans is de jongste in de familie, geboren juli 1943 en hij reageerde op de foto van de BS eenheid die ik liet zien tijdens een lezing over de oorlog in en rond Rossum. We maakten een afspraak en hij vertelde mij op een regenachtige morgen in juli 2015 zijn verhaal en visie over de BS en de vier Russische jongens.

Hans werd geboren in de tijd dat zijn vader zich actief bezig hield met het verzet, dat resulteerde in het helpen van gevluchte krijgsgevangenen en het onderdak bieden aan onderduikers en verzetsmensen. Zo was begin februari 1945 bij Racer Palthe korte tijd

kapitein Albert Ferdinand Lancker met zijn vriendin Ria Hermans ondergedoken. Lancker was één van de leiders van het verzet in Twente. Hij sneuvelde op 11 februari 1945 te Wierden. Hans kon in zijn prille jeugd zijn gang gaan, hij zwierf veel door de bossen rondom de Havezate 'Het Everloo' en ging op een dag mee het bos in met Sientje Dubbelink (later gehuwd met Hendrik Damink). Zij was als hulp in de huishouding in dienst bij de familie Racer Palthe. Sientje ging met Hans aan de noord-oostzijde van de Havezate zo'n 250-300 meter het bos in, waar ze bij een onder een berg takkenbossen (*boeskehoop*) verborgen hut, voedsel brachten naar een viertal jonge kerels die geen Nederlands spraken. Vanaf dat moment, Hans was nog geen twee jaar oud, wist hij de weg te vinden naar deze hut en werd hij het troetelkind van deze Russische jongens. Gevluchte krijgsgevangenen die zich vooral overdag schuil moesten houden en geen enkele bezigheid hadden. De vader van Hans, Hendrik Racer Palthe, was zeer streng, want ook zijn veiligheid en die van zijn gezin was bij onzorgvuldig handelen in gevaar. Daarbij verbaast het mij dat Hans hier vrij spel had.

Havezate 'Het Everloo'

Alvorens het gesprek met Hans te vervolgen zullen we eerst uitleggen wat de Nederlandse Binnenlandse Strijdkrachten (BS) inhielden, en een toelichting geven op de Duitse krijgsgevangen-kampen in het Emsland en het Marthalager te Oldenzaal.

Nederlandse Binnenlandse Strijdkrachten

De Binnenlandse Strijdkrachten (BS) - officieel: Nederlandse Binnenlandse Strijdkrachten (NBS) - was een in september 1944 officieel opgezette bundeling van de tot dan toe weinig samenwerkende eigenlijke verzetsgroepen. De Binnenlandse Strijdkrachten kwam dan ook voort uit de drie belangrijkste verzetsgroepen: de Ordedienst(OD), de Landelijke Knokploegen (LKP) en de Raad van Verzet (RVV). Tot 1944 werkten deze verzetsgroepen, voor zover zij al contact hadden, zelfstandig onder supervisie van het Bureau Bijzondere Opdrachten van de regering in Londen. Toen ze werden samengevoegd tot de BS werd Prins Bernhard aangesteld als bevelhebber. In het prille begin van de organisatie waren er nog geen 10.000 BS'ers. De BS was slecht bewapend, later werd dit verbeterd door geallieerde wapendroppings. Ze was verdeeld in Stoottroepen en Bewakingstroepen. In het nog bezette deel van Nederland werden de Stoottroepen aangeduid als Strijdend Gedeelte (SG) der BS. De mannen van de Stoottroepen moesten afkomstig zijn uit het gewapend verzet, meestal oud militairen. De BS maakte vanaf oktober 1944 een geweldige groei door. Die grote toeloop begon in het bevrijde Zuiden. De Bewakingstroepen kwamen voort uit mensen die zich vanaf de bevrijding (in het zuiden vanaf najaar 1944) beschikbaar hadden gesteld. Zij werden ingezet om de orde en rust te handhaven, ze werden ook wel 'meikevers' genoemd.

De BS werd mede opgericht om de gewapende verzetsbeweging beheersbaar te houden, vooral nu die op grote schaal van wapens zou worden voorzien. De BS was gebonden aan allerlei regels. Zo mocht men pas als leger, als BS, tevoorschijn komen als de bevelhebber (prins Bernhard) daartoe het sein gaf. De BS had als uniform een blauwe overall en een witte band om de linkerarm met NBS erop. Noch de Duitsers, noch de geallieerden hadden een hoge pet op van de BS. De BS verwachtte dat ze 'schouder aan schouder' met de geallieerden 'de moffen in de pan zouden hakken'. De geallieerden sloten op 4 mei 1945 echter een wapenstilstand af met de Duitsers in West-Nederland met als voorwaarde, dat slechts de geallieerden de Duitsers zouden ontwapenen en dus niet de BS. Daarmee waren de BS mensen overbodig geraakt. Hun taak beperkte zich dan ook landelijk tot het arresteren en bewaken van gevangen genomen Duitsers, landverraders en 'moffenhoeren'. De geallieerden verboden de BS om zich gewapend op straat te vertonen omdat men bang was dat er anarchie zou uitbreken waarbij de BS'ers de Duitsers en landverraders zouden lynchen. Een kanttekening hierbij is dat Twente al begin april 1945 was bevrijd. In deze maand tot aan de capitulatie van de Duitsers hebben zij zich wel verdienstelijk kunnen maken.

Van september 1944 tot mei 1945 zijn er in totaal 1.730 BS'ers gesneuveld. In mei 1945 waren er in heel Nederland 150.000 tot 200.000 BS'ers. Hierbij kan worden opgemerkt dat de hele illegaliteit naar schatting niet meer dan

25.000 (in 1943) tot 45.000 (1944-1945) deelnemers telde. Voor de verzetsmensen leek het in 1945 wel of ineens 'iedereen bij het verzet was'. Daar hadden ze eerder, toen het erop aan kwam, nooit iets van gemerkt.

Blijft dat de ongeorganiseerde of spontaan georganiseerde BS tal van verdienstelijke taken heeft uitgevoerd. Pas in 1980 werd het Verzetsherdenkingskruis ingesteld en aan verschillende leden alsnog uitgereikt.

Krijgsgevangenen uit de Emslandkampen

In de graafschap Bentheim en het Emsland waren vóór de Hitlertijd in de *Weimarer Republik* (1919-1933) al enkele kampementen, die gebruikt werden als onderkomen voor de *Freiwillige Arbeitsdienst*. Werklozen werden ingezet bij de ontginning van het *Bourtanger Moor*, het grootste moerasgebied van Noord-Europa. Dat soort projecten was opgezet om de hoge werkloosheid in Duitsland een halt toe te roepen en om economisch minder afhankelijk te zijn van het buitenland. Het doel werd echter bij lange na niet bereikt.

Korte tijd na de machtsovername door Hitler op 30 januari 1933 begonnen de nazi's in Duitsland met het oprichten van concentratiekampen, die nodig waren om de vele politieke gevangenen, als vakbondsmensen, communisten, socialisten en intellectuelen te kunnen onderbrengen. Tegelijkertijd werd gewerkt om Hitler's *Wirtschaftliches Programm* om te zetten in daden, die in een Tweede Wereldoorlog voorzagen.

Zo werd in de zomer van 1933 onder meer het Emsland uitgekozen voor de bouw van een keten van dergelijke kampen, waarvan er uiteindelijk vijftien tot stand zouden komen. Ze hebben wisselende functies gehad: van concentratiekamp en strafkamp tot krijgsgevangenenkamp. De kampen werden streng bewaakt en waren voorzien van een elektrische prikkeldraadomheining. Dat de kampen juist in het Emsland werden opgericht, had te maken met de ontoegankelijkheid van het gebied en de mogelijkheid gevangenen in te zetten bij de ontginning van het moeras. Hiermee was immers al een begin gemaakt. In totaal werden daar ca. 80.000 politieke gevangenen vastgehouden en later tussen de 100.000 en 180.000 krijgsgevangenen. Ongeveer 38.000 mensen, voornamelijk Sowjet-Russische krijgsgevangenen, hebben de kampen niet overleefd. Tegenover de Russen hielden de nazi's zich niet aan de Geneefse Conferentie. Zij beschouwden hen als *Untermenschen* en niet als krijgsgevangenen. Uitroeien was hierbij hun doel. Bij de inwoners van deze regio is weinig bekend over de kampen evenals in het grensgebied van Nederland. Er is nu bijna niets van terug te vinden. Als je de bordjes *Kriegsgräberstätte* volgt, zijn nog wel de begraafplaatsen van de duizenden gevangenen te vinden, voornamelijk naamloos en in massagraven. Wel is er een documentatie- en informatiecentrum over de Emslandkampen. Het bevindt zich in de plaats Esterwegen.

Het Marthalager

Onze vier Russen waren dus waarschijnlijk krijgsgevangenen uit één van deze Emslandkampen. Aannemelijk is dat ze door de Duitsers werden ingezet bij het gevaarlijke werk in de munitieopslag van het Marthalager nabij Oldenzaal.

De Duitsers waren eind 1942 begonnen met de aanleg van een munitieopslag op een bebost terrein aan de voet van de Paasberg, gesitueerd tussen Paasbergweg-Alleeweg en Siemertsweg. Ondergronds in aarden wallen, maar ook in zogenaamde bunkers werd de munitie opgeslagen. Deze werd in Oldenzaal aan- en afgevoerd. Voor de vanuit de lucht naar doelen spiedende geallieerde vliegtuigen mochten de transporten van het Oldenzaals station naar het 'Lager' niet opvallen. Daarom werden voor het vervoer boeren met paard en wagen ingeschakeld. De tientallen Russische krijgsgevangenen deden het verdere werk. De commandopost was ondergebracht in boerderij 'De Elzahoeve' aan de Denekamperstraat. Het terrein werd zwaar bewaakt. Op 19 december 1944 deed zich een zware explosie voor. Tot in de verre omgeving vlogen dakpannen van de woningen. Naar later bleek was een bovengrondse opslag de lucht in gevlogen. Een ongeluk? Niemand weet het. Er zouden veel Russische krijgsgevangenen zijn omgekomen. De Duitsers hebben alles in het grootste geheim opgeruimd. Van het begraven van slachtoffers is niets bekend. Het is waarschijnlijk dat 'onze' vier Russische jongens toen kans hebben gezien om te vluchten en bij de Hendrik Racer Palthe

**Informatiebord Martha Lager
nabij Alleeweg** foto: Bert Wolbert.

terecht zijn gekomen. Mogelijk zijn ze hierbij op weg geholpen door de plaatselijke jachtopziener en verzetsman Cees Sukkel. Van de munitieopslag is niets meer te vinden. Wel staat er een informatiebordje over het Marthalager aan het begin van een voetpad dat vanaf de Alleeweg toegang geeft tot het gebied.

Schuilplaats

Volgens Hans Racer Palthe was er nog een andere optie, namelijk dat de vier jongens rechtstreekt bij Racer Palthe zijn gekomen via een vluchtelingenlijn naar boerderij Blankenau in De Knik in Denekamp. Op deze boerderij woonde de familie Bekkers. Zij waren zeer actief in het verzet. Zij hadden bijvoorbeeld directe lijnen naar de Emslandkampen en boden plaats aan vele onderduikers. De moeder van Hans was afkomstig van de Borgelink molen en deze is gelegen nabij deze boerderij Blankenau. Een contact met Hendrik Racer Palthe was snel gelegd. Maar dit is nooit bewezen.

Hans Racer Palthe vertelde dat zijn vader achter de Havezate een hut had laten bouwen in het z.g. *Akkerbuske* en voor de verwarming een gietijzeren kachel liet plaatsen. Om de hut werd een takkenbos afscherming gebouwd om het geheel aan het zicht te onttrekken. En hier zaten de vier jongens ongeveer een half jaar lang ondergedoken, wachtend op de bevrijding. Marcel Kortembout vertelde dat op een morgen een melkrijder ontdekte dat er rook uit 'n *Boeskehoop*' kringelde en waarschuwde Palthe. Die heeft toen een stevig woord gewisseld met de Russen. Regel was dat als iemand de hut zou ontdekken, deze door de jongens zou worden overmeesterd en vastgehouden totdat in de avond Hendrik Racer Palthe besliste wat er met de persoon zou gebeuren. Gevaar van verraad en represailles waren zeer groot. Hans Racer Palthe vertelde dat op een dag de jonge Antoon Welhuis (*Reuvers Antoon*) tijdens een strooptocht de hut ontdekte en werd ingerekend. Hendrik Racer Palthe had op die avond de moeilijke opgave om met veel verbaal geweld Antoon ervan te overtuigen zich koest houden en hij werd daarna vrij gelaten. Hans Racer Palthe kon wel vrij zijn gang gaan, een kind, zo klein, kon weinig verraden. Om de tijd te doden en ook voor als men ooit vrij zou komen, werden er schoolboekjes geleend van de lagere school in Rossum. De Russische jongens probeerden zo door studie de Nederlandse taal enigszins machtig te worden. Volgens Hans zou het best kunnen dat zijn eerste woorden die hij sprak een mengeling van Nederlands en Russisch waren.

De bevrijding

Toen kwamen de laatste dagen van de oorlog in Twente, begin april 1945. De leden van de gevormde BS-groep Rossum-Volthe werden geïnstrueerd wat te doen als de geallieerden zouden komen. Het thuisfront van de meeste van deze heldhaftige dorpsgenoten wist nauwelijks iets van hun activiteiten. Ze kregen wapens uitgereikt, er werd contact gelegd met de geallieerden en er werden plannen besproken voor als het zover was. Ze zouden echter niet actief deelnemen aan de strijd. Ook de vier Russische jongens werden erbij betrokken, zij waren onverschrokken, getraind en hadden niets te verliezen. Tijdens de bevrijdingsperiode werd de Rossumse BS ingezet om landverraders op te sporen en te arresteren en achtergebleven Duitse soldaten op te pakken en te bewaken. Marcel Kortembout vertelt hierover in zijn interview. Ook de vier Russische jongens waren steeds van de partij. Eind april-begin mei 1945 werd de groep opgeheven en werd er een foto gemaakt, waarbij Jan Hutten ontbrak. En waar de vier Russische jongens zijn gebleven is en blijft een vraagteken. Kortembout heeft hierover een duidelijke mening. 'Ze zijn in hun vaderland door Stalin vermoord!'

Bert Wolbert

September 2015, Oldenzaal

Geraadpleegde literatuur en websites:

1. Hilbrink, Coen, *De Illegalen, Oldenzaal, uitgave 1989.*
2. *Vijftien Emslandkampen in Duitsland 1933-1945 - Stichting Heemkunde Denekamp, uitgave 2010*
3. *Contact Orgaan Historische Vereniging De Dree Marken, 'n Hoesbreef, uitgave april 2005 en het door hun en de*
4. *Historische Kring Losser: 'Plaatsen van herinnering aan de Tweede Wereldoorlog in de gemeente Losser'.*
5. *Website: Wikipedia, informative NBS en Emslandkampen.*
6. *Racer Palthe, Hans, Rossum, interview.*
7. *Kortembout van de Sluys, Marcel, Spankeren, interview.(deel-1)*
8. *Blokhuis, Mariët, Rossum, Onderzoekresultaten en informatie.*